

Dinasztiák a porondon

Nemcsak a cirkuszok adtak otthont az artistáknak, hanem a varieték és orfeumok is. Az első nemzedékek ily módon egymással versengve foglalták el a világot jelentő deszkákat és a porondokat. Különös népség volt ez, elhivatott, nagy művészegyenlőségek, kalandkeresők és tisztá szívűek, botrányos életűek és szolid nyárspolgárok egyaránt akadtak közöttük. Történeteik megannyi regényként őrzik ennek a korszaknak a hangulatát.

A két legfontosabb pesti cirkuszépületben: a Fővárosi Cirkuszban és a Barocaldi Cirkuszban — amely Néparéna néven szerepelt később — igen gyakran változtak az igazgatók, de legtöbbször a Könyöt-család neve szerepel a krónikákban, majd Schmidt Mihályé, aki nejevel, Picard Rozinával először hozott létre utazó cirkuszt Magyarországon, később pedig Budapesten dolgozott.

Zoli legendája

A Beketow Cirkusznak és a Könyöt Cirkusznak különös jelentősége volt abban is, hogy itt nőttek fel az első nagy artista családok, a cirkusz legendás művészei. Zoli bohóc Beketow cirkuszában lépett fel estéről estére, itt kereste fel őt Kosztolányi Dezső, itt zajlott le az a híres beszélgetés, amely a cirkusz atmoszféráját, ennek a különös egyéniségnek egész magatartását feltárja, és amelyből hadd idézzünk itt néhány részletet:

„(Ponyvából, lécekből összeeskábált öltöző. Halvány cirkuszi világítás, mely hajdan olyan regényesnek rémlett előttem, de most más. Én a földön ülök, előttem áll a bohóc: Zoli. Magassága: száztíz centiméter. Kora: negyven év. Szóval, legszebb férfikorát éli.)...

— Miért maradt törpe?

— Angolkór. (Zoli szakszerű. Inkább a tudományban hisz, mint a régi babonákban, melyek szerint a törpék hátgerincét denevérhájjal, vakondzsírral kenik meg a rossz szellemek.) Meg azután púpos is vagyok. Igen, igen. Ez valamikor fájt. De mostan (kitárja a karját, és úgy kacag, föl-

szabadultan, boldogan, gúnyosan is, mint a lángész, aki a hibájából él. Szinte megnő, legalább öt centiméterrel.) Ez egészen más. Az apám ellenezte a pályámat, de később örült neki. (Ime, egy ember, akinek a mindenkori tömegek ősi kívánsága, a „panem et circenses” egyszerre teljesült

be, mégpedig úgy, hogy a cirkusz mindjárt kenyeret is adott neki.)...

— Ha valaki most növesztőport adna, melytől azonnal megnőne, bevenné?

— Ki van zárva! Miből élnék akkor? Húsz éve játszom. Az egész világon ismernek...

(Megigérem, hogy legközelebb az antilopbetétes cipőjét is megnézem, s elbűcsűzkodom, mert Zoli már kürtőkalapban szalad a porondra. Parányi létrára mászik, orra bujik, felfojozzák, szappanhabbal maszatolják az arcát, s a tömeg röhög, mert ezek az évezredes attrakciók sohasem kopnak el. Körülötte a lovak képviselik a cirkusz költészetét. Karcsú paripák rohannak be, mogyoróbarna paripák, piros-arany számmal, seregélyszürke paripák zöld-ezüst számmal, és lihegnek, könynyedén, egészen emberien, mint meztelen színésznők. Künn az istállók körül, a lovaglóliskola félhomályában, rózsaszín villanylámpa ég.)”

A Beketow-rejtély

Zoli bohócot állítólag egyszer látták könnyezni: Beketow Mátyás öngyilkossága után. Azt mondta az újságíróknak, aki felkereste ebben a drámai pillanatban:

— Beketow jó ember volt. Tizenhárom éve dolgozom vele, de soha egy félreértés elő nem fordult közöttünk. Vajszivű, jó ember volt, csak egyet követelt mindenkitől, hogy kötelességét teljesítse. Azt hittem, kiszakad a szivem, amikor a megnyitó előadásor nem mehettem ki a porondra az ő száma előtt. ahogy ez tizenhárom esztendőn keresztül történt. Mindig én mentem elől, hangulatot csinálni, ő meg tuszkolt kifelé. Zoliká, gehen Sie! Zoliká, gehen Sie! Ez most már örökre elmarad.

A Beketow-rejtély éveken át izgatta a közvéleményt, foglalkoztatta az újságírókat. Az egyik lap azt írta, hogy a felesége gyógyíthatatlan betegsége kergette a halálba. Mások anyagi bajokra gyanakodtak. De arról is szólt a fáma, hogy kalandos, zavaros anyagi-politikai üzletekbe keveredett, állítólag Sir Basil Zaharoff manipulációinak szenvedő hőse lett, és ez sodorta a végzetes kalandba. Ugyanis az, hogy a felesége alkoholiista volt, nem lehetett teljes magyarázat arra, hogy ennyire meghasonlásba sodródjék. Annál is inkább, mert életében nem-

A Beketow Cirkusz plakátja

Fotomontázs Keleti László és felesége orfeumi produkciójáról

791.3

1972 JUN 24

egyszer került nehéz helyzetbe, és mindig kivágta magát. Tudatosan élt: a ló volt az egyetlen szenvedélye. Bár bohócként kezdte egy koppenhágai cirkuszban, de a külföldi világvárosokban a lovasprodukcióival tette magát ismertté. Mint egy jó hivatalnok, úgy dolgozott; pontos időbeosztással. Reggel fél hatkor kelt, másfél órán át próbált lovaival, utána az irodai ügyeit intézte, s minden nap fellépett az esti műsorban, két alkalommal. Nem volt bohém kedvű ember, csak a cirkusz volt az egyetlen szenvedélye. Éppen ezért hihetetlenül hangzott minden találgatás, amely halála körül szétáradt a városban.

Beketow Mátyás után is gyakran változtak az igazgatók a Fővárosi Cirkusz élén, de hiába változott a név, a cégfőnök, a cirkuszt még évtizedeken át úgy emlegették: a Beketow Cirkusz.

Színészek az orfeumban

A cirkusz különös vonzóerővel bírt mindig, s különösen az vitte olyan magyetikus erővel a cirkuszba a legérdekesebb egyéniségeket, hogy ott maximálisan kiélhették játékszenvedélyüket. A jelen sok érdekes színészgyénisége vagy a cirkuszban kezdte pályáját, vagy életének egy szakaszában a cirkusz jelentette számára a nagy sikerek színterét. *Latabár Árpád*, *Latabár Kálmán* híres és emlékezetes paródiáira gondolunk például, amelyekkel bejárták szinte az egész világot, s az *Alfonzó*-sztorira, amely talán legjellemzőbben mutatja a cirkusz iránti elementáris vonzódás történetét. *Alfonzó* ugyanis fiatalon, a Garay téri piacon, apja üzletében dolgozott, nehéz fizikai munkát végzett, a legnehezebb csomagokat neki kellett emelgetnie. *Alfonzó* szerette ezt a világot, ma is elérzékenyülten beszél a Garay térről és környékéről. *Kellér Dezső* meg is jegyezte ironikusan *Alfonzó* lírai emlékezéseit hallgatva:

— *Józsí, Arany János sem tudott ilyen áhitattal beszélni Szalontáról, mint te a Garay téri piacról.*

Pedig a Garay tér nem tudta megtartani, az apa akárhogy is marasztalta. Addig járt a Városligetbe az Alpesi falu produkcióit figyelni, míg azon vette észre magát, hogy a színpadon van, a számoknál segítkezik, majd rövidesen fellépett maga is, először untermannként, később pedig önálló paródiákkal. *Joe*

Pillanatkép a mai cirkusz világából

Stan néven járta aztán a világot, majd hazatérve, a *Royal Orfeumban* lépett fel, már *Alfonzó*ként, nagy cirkuszi egyéniségek társaságában. Itt vele együtt szerepelt *Flaschner Ernő* rendezésében több híres színész; a *Pethes—Dénes* duó, *Kiss Manyi*, a *Latabár-család*, *Benedek Tibor*, *Komlós Vilmos* és sokan mások. *Alfonzó* számára ez a világ a nagy kaland, és az igazi, komoly, fegyelmezett munka lehetőségét jelentette. Itt tanulta meg tisztelni a szakmát, itt sajátította el azt a művészi fegyelmet, ami azóta is elkíséri. *Keleti László* nevével is ebben az időben találkozhattunk a varieték világában. Feleségével együtt lépett fel egy ügyetlen apacs szerepében.

A mutatvány lényege az volt, hogy nagy igyekezetében ez az apacslegény mindent elront, és így állandó harcban van a partnerével. Volt egy pillanat, amikor nemcsak az említett színészek, hanem a kor híres sztárjai is felléptek a cirkuszban, *A cirkusz csillagai* című emlékezetes műsorban. *Góth Sándor*, *Góth-*

né, Feleki Kamill, Röck Marika, Jávor Pál, Csontos Gyula szerepelt itt például, és egyszerre teremtettek hangulatot a játéknak és a cirkusz csodái mellett.

A magyar iskolák

Két cirkuszművészeti ágról szoktak úgy beszélni, mint amelyek felvirágoztatásában a magyar cirkuszművészetnek kivételes szerepe volt. Ez: a lovasprodukciók és az ugrócsoporthoz. A lovasiskolákat sok dinasztia szervezte. A leg híresebbek voltak a *Könyötfiúk*, *Adolf*, *Artúr* és a *Donnert-család* lovasai, a *Schmidt Mihály* és együttese. Ez a folyamat azóta is tart, minden korszak megtermi a maga híres lovasait. E dinasztiaik egy része még ma is létezik, például a *Donnert-* vagy a *Richter-család* fellépése ma is ünnepi produkciója minden cirkuszban.

A lovasiskola ugyanúgy Ausztriából jutott el hozzánk, mint ahogy az ugrócsoporthoz létrehozásához is az osztrák erőszonglörök

Zoli bohóc

mutatványai adták az inspirációt. Ezek az erőszonglörök a századfordulón magasról ejtett, dobott, hajított ágyugolyókat kaptak el és a tízes években *Glinzeretti* osztrák artista fejlesztette ezt a mutatványt tovább; ugrásokkal kombinálta a számot. Az öreg *Faludi* kezdte Magyarországon először ezt az új stílusú produkciót megvalósítani, *Göndör Ferenc* folytatta, aki lányaival, fiaival együtt dolgozta ki az első nagy ugróprodukciókat. *Hortobágyi Károly*, a cirkuszművészet nagy öregje, az artistaképző Iskola tanára is tőlük kapott inspirációt, hogy ebben a műfajban dolgozzék. A *Könyöt-cirkuszban* lépett fel először a *Hortobágyi-csoport*, innen jutott ki a nagyvilágba és örögbíttette mindenütt a magyar cirkuszművészet jó hírét. *Hortobágyi Károly* ma is ott van mindennap a porondon; tanít, szervez — új és új csoportok gyülekeznek a keze alatt, az ő tanítványai dolgoznak a *Faludi-csoportban*, a *Luxor-csoportban*, a *Délibáb* Együttesben, de az ő munkáját folytatja fia is. A magyar ugrócsoporthoz (a *Varádiak*, *Faludiak* stb.) pedig *Debrecen*től Amerikáig ott vannak ma is, mint a nagy cirkuszok ünnepi attrakciói.

A két világháború között Magyarországon, Pesten és vidéken küszködve és váltakozó sikerrel így szerveződött a cirkuszvilág. A vidéket járták a kisebb cirkuszok, Pesten a *Czája-*, a *Donnert-*, a *Piccard-cirkusz* is meg-megjelent, de a legnagyobb sikere a *Fényes Cirkusznak* volt, ahol igazi világvárosi produkciókat láthatott a közönség. A műsor szigorúan megkomponált keretjével zajlott, ezt *Kellér Dezső* írta. Itt jelentek meg a *Rivellek*, akik nemcsak a közönséget, de a magyar szellemi életet is meghódították.

(Folytatjuk)